

<http://dx.doi.org/10.15407/ukrbotj72.03.237>

Л.М. ФЕЛЬБАБА-КЛУШИНА

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

вул. Л. Толстого, 44, кв. 26, м. Ужгород, 88018, Україна

kunik35@yandex.ru

UTRICULARIA INTERMEDIA (LENTIBULARIACEAE) — НОВИЙ ВИД ДЛЯ ФЛОРИ ЗАКАРПАТТЯ

Фельбаба-Клушина Л.М. *Utricularia intermedia* (Lentibulariaceae) — новий вид для флори Закарпаття. — Укр. ботан. журн. — 2015. — 72(3): 237—240.

Utricularia intermedia Наупе виявлена у водоймах Закарпатської низовини та біля підніжжя Вулканічного хребта на території Закарпаття. Вид раніше не наводився в регіональних флористичних зведеннях, тому є новим для регіону досліджень. Рідкісний у Європі, занесений до «Червоної книги України» (2009) та до Червоних переліків багатьох європейських країн. Стаття присвячена детальній геоботанічній характеристиці угруповань з участю *U. intermedia* та проблемам їхньої охорони на досліджуваній території.

Ключові слова: *Utricularia intermedia*, Українські Карпати, Закарпаття, новий вид, водна рослинність, угруповання

Вступ

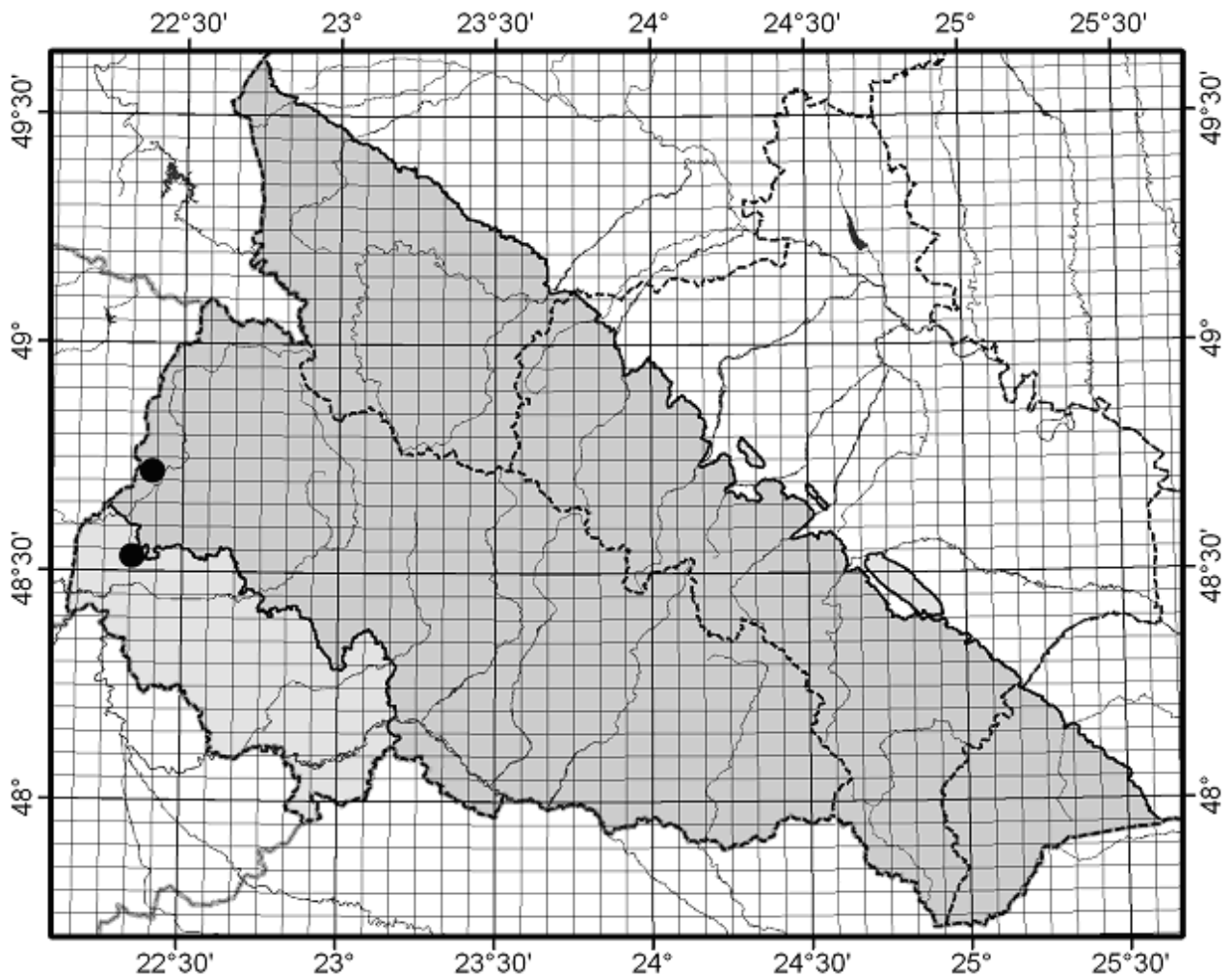
Виявлення нових видів судинних рослин в Українських Карпатах трапляється порівняно рідко, оскільки флора цього регіону вивчена достатньо детально. Тому знахідка нового виду *Utricularia intermedia* Наупе (Lentibulariaceae Rich.), який, окрім того, є дуже рідкісним для всіх країн Європи, викликає значний науковий інтерес. Як і інші види роду *Utricularia*, він належить до комахоїдних рослин, приурочених здебільшого до мезотрофних та оліготрофних водойм. Антропогенна трансформація водойм і водотоків призводить до зміни їх гідрологічного та хімічного режимів, що часто виходить за межі фізіологічної толерантності водних макрофітів і спричинює їхнє зникання. У статті характеризуються місцезростання цього виду, подано детальні

геоботанічні описи рослинних угруповань і запропоновані заходи щодо їхньої охорони.

Матеріал і методика досліджень

Utricularia intermedia знайдений у 2014 р. під час обстеження флори південного мегасхилу Українських Карпат у межах Закарпатської обл. Обидва локалітети виявлені біля підніжжя Вулканічного хребта на висоті 245—250 м над р. м. в Ужгородському р-ні, в басейні р. Цигань, що є правою притокою р. Латориця (рисунок). Обидва локалітети — це озера з площею водного дзеркала близько 500 м² кожне і до 1,0 м глибини. Назви рослин наведені за «Vascular plants of Ukraine. A nomenclatural checklist» (Mosyakin, Fedoronchuk, 1999). Геоботанічні описи виконані за класичними методиками флористичної класифікації Браун-Бланке.

© Л.М. ФЕЛЬБАБА-КЛУШИНА, 2015

Карта-схема локалітетів *Utricularia intermedia* на Закарпатті
 A schematic map of the localities of *Utricularia intermedia* in Transcarpathia

Результати досліджень та їх обговорення

Усі представники родини пухирникових (*Lentibulariaceae*), яка охоплює 4 роди і понад 200 видів, є комахоїдними (Zemskova, 1981). Рід *Utricularia* L. представлений в Україні п'ятьма видами: *Utricularia vulgaris* L., *U. australis* R. Br., *U. intermedia* Hayne, *U. bremii* Heer, *U. minor* L.. Найрідкіснішим в усіх країнах Карпатського регіону є *U. intermedia* (Taseinkevych, 1998). Водночас це один з найрідкісніших видів в Україні, занесений до «Червоної книги України» як вразливий (Chervona knyha Ukrainy, 2009).

Utricularia intermedia характеризується бореомеридіальним, циркумполярним, євриокеанічним ареалом (Macrofity, 1993). В Україні відомо до десяти

його локалітетів. Більшість із них трапляються на Поліссі, менше — в Лісостепу і зовсім обмаль — у Прикарпатті (Macrofity, 1993; Andrijenko, 2010).

Досліджуваний вид є ацидофілом, росте здебільшого у водоймах, які заболочуються, з помірним коливанням рівня води з мулистоторф'янистими донними відкладами на глибині 10–150 см (Macrofity, 1993). Такі екотопи найчастіше знаходять саме на Поліссі.

У країнах Карпатського регіону вид зафіксований в угрупованнях асоціації *Sparganio minimi-Utricularietum intermediae* Tüxen 1937, союзу *Sphagno-Utricularion* Müller et Görs 1960, класу *Littorelletea uniflorae* Br.-Bl. et Tüxen ex Westhoff et al. 1964 (Šumberová et al., 2011). В українських фітоценотичних зведеннях наводиться як

діагностичний і водночас доміантний вид згаданого класу і як доміантний вид асоціації *Sphagno-Utricularietum intermediae* Fijalkowski 1960 (Solomaha, 2008; Corna, 2013).

Біля підніжжя Вулканічного хребта *U. intermedia* виявлений у двох лісових озерах посеред буково-дубового лісу. У південно-західній частині першого озера сформувалася смуга повітряно-водної та водної рослинності. Водна рослинність відносно одноманітна на всій площі водойми і представлена суцільними заростями *Elodea canadensis* Michx. із проективним покриттям 90 % (підводний ярус) та поодинокими особинами *U. intermedia*, проективне покриття якого становить не більше 1 %. Наводний ярус не виражений. Ближче до берега трапляються *Sparganium erectum* L., *Glyceria maxima* (C. Hartm.) Holmb., *Ranunculus repens* L., *Alisma plantago-aquatica* L., *Agrostis stolonifera* L. Серед них лише *Sparganium erectum* у прибережній смузі характеризується проективним покриттям близько 50 %, інші види — не більше 3–5 %. Площа фітоценозу становила 40 м². У другому озері (на глибині 30–40 см) теж виявлені зарості *E. canadensis*, однак лише невеликими групами, із проективним покриттям не більше 30 %. *U. intermedia* утворював густіший покрив (10–15 %). В угрупованні також зафіксовані *Ranunculus repens*, *Alisma plantago-aquatica*. Площа фітоценозу сягала 30 м².

Мала кількість описів унеможливило визначення синтаксономічного діагнозу угруповання, однак їх можна долучати до більшого масиву описів під час підготовки продромусу України.

Як вважають Д.В. Дубина з колегами (Dubyna et al., 2003), вид ще не зникає, однак перебуває в стані ризику, оскільки його популяції локалізовані на обмежених територіях. На нашу думку, на південних схилах Вулканічного хребта і на прилеглий низовині цей вид, імовірно, виявляли часто, оскільки ще до початку ХХ ст. тут було чимало оліготрофних боліт й озер, адже долина Тиси відзначалася утрудненим водовідводом, що зумовлювало її значне заболочення та обводнення. Найкращий період для розвитку рослинності оліготрофних водойм і боліт, особливо бореальних елементів флори, був у голоцені в часи смереково-букової фази еволюції лісів на низовині та в передгір'ї. Це зумовлювалося пануванням вологого та холодного клімату близько 15–10 тис. років до н.е. (Sumegi, 1999). Антропогенні зміни ландшафтів, руйнування

природних водойм і водотоків разом із змінами клімату спричинювали різке скорочення площ подібних оселищ і їхню трансформацію в оселища іншого типу. Тому й *U. intermedia* та низка інших гідрофітів (наприклад, *Potamogeton alpinus* Balb., *P. praelongus* Wulf., *Nymphaea candida* J. et C. Presl) нині стали рідкісними. Такі види треба розглядати в складі регресивної фракції флори, їх можна вважати реліктовими, оскільки сучасні природні умови не сприяють їхньому процвітання.

У зв'язку з цим озера на Вулканічному хребті в околицях с. Холмці Ужгородського р-ну необхідно оголосити гідрологічними заказниками.

Гербарний зразок *U. intermedia* передано до Гербарію Інституту ботаніки імені М.Г. Холодного НАН України (KW).

Висновки

1. Уперше на південному мегасхилі Українських Карпат (Вулканічний хребет) виявлено *U. intermedia*.
2. Вид трапляється в мезо-оліготрофних озерах передгір'я в поясі буково-дубових лісів на висотах 250–255 м над р. м., це його найпівденніше місцезнаходження в межах Карпат і України.
3. *Utricularia intermedia* є залишком післяльодовикової епохи з реліктовим типом ареалу.
4. Для збереження виду в досліджуваному регіоні пропонуємо оголосити озера біля підніжжя Холмцівської гори гідрологічними заказниками місцевого значення.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Andrijenko T.L., 2010. — Komakhoidni roslyny Ukrainy. — Kyiv: Alterpres. — P. 30–40 [Андрієнко Т.Л. Комахоїдні рослини України. — К.: Альтерпрес, 2010. — С. 30–40].
- Dubyna D.V., Geiny S., Groudova Z. et al., 1993. — Makrofity — indikatory izmenenii prirodnoi sredy. — Kiev: Nauk. dumka. — 434 p. [Макрофіти — індикатори змінений природної середовища // Д.В. Дубина, С. Гейны, З. Гроудова и др. / Ред. С. Гейны, К.М. Сытник. — Киев: Наук. думка, 1993. — 434 с.].
- Dubyna D.V., Shelyag-Sosonko Yu.R., Zhmud O.I. et al., 2003. — Dunaiskyi biosfernyi zapovidnyk. Roslynniyi svit. — Kyiv: Phytosociocentre. — 459 p. [Дубина Д.В., Шеляг-Сосонко Ю.Р., Жмуд О.І. та ін. Дунайський біосферний заповідник. Рослинний світ. — К.: Фіто-соціоцентр, 2003. — 459 с.].
- Chervona knyha Ukrainy. Poslynniyi svit, 2009. — K.: Globalkonsalting. — 912 p. [Червона книга України. Рослинний світ / За ред. Я.П. Дідуха. — К.: Глобалконсалтинг, 2009. — 912 с.].

- Chorna G.A.*, 2013. — Roslynnnist vodoim i bolit Lisostepu Ukrainy. — Uman': PP Zhovty O.O. — 304 p. [*Чорна Г.А.* Росли́нність водо́йм і боліт Лі́состепу Украї́ни. — Умань: ПП Жовтий О.О., 2013. — 304 с.].
- Mosyakin S.L., Fedoronchuk M.M.*, 1999. — Vascular plants of Ukraine a nomenclatural checklist — Kyiv, 1999. — 234 p.
- Solomakha V.A.*, 2008. — K.: Phytosociocentre. — 296 p. [*Соломаха В.А.* Синтаксо́мія рослинно́сті Украї́ни. — К.: Фітосоціоцентр, 2008. — 296 с.].
- Šumberová K.* Vegetace oligotrofnich vod (Trida VD. Littorelletea uniflorae) / K. Šumberová, J. Navrátilová, M. Čtvrtliková, M. Hjek, P. Bauer // Vegetace České republiky. 3. Vodní a mokřadní vegetace / Ed. M. Chytrý. — Vyd. 1. — Praha: Academia, 2011. — S. 268—308.
- Sümeği P.* Reconstruction of flora, soil and landscape evolution, and human impact on the Bereg Plain from late-glacial up to the present, based on paleocological analysis // The Upper Tisa Valley. Preparatory proposal for Ramsar site designation and an ecological background Hungarian, Romanian, Slovakian and Ukrainian cooperation / Eds J. Hamar, A. Sarcany-Kiss. — Szeged: Liga Pro Europa, 1999. — P. 173—204.
- Taseinkevych L.O.*, 1998. — Lviv: Derzhavny pryrodoznavchy muzey NAN Ukrainy. — XIII. — 610 p. [*Тасенкевич Л.О.* Природна флора Карпат. Список видів судинних рослин. — Львів: Державний природознавчий музей НАН України, 1998. — XIII. — 610 с.].
- Zemskova E.A.*, 1981. — M.: Prosveshchenie. — P. 440—443. [*Земскова Е.А.* Семейство пузырчатковые (*Lentibulariaceae*) // Жизнь растений. — Т. 5., ч. 2. — М.: Просвещение, 1981. — С. 440—443].

Рекомендує до друку
Д.В. Дубина

Надійшла 29.04.2015 р.

Фельбаба-Клушина Л.М. Utricularia intermedia (Lentibulariaceae) — новый вид для флоры Закарпатья. — Укр. ботан. журн. — 2015. — 72(3): 237—240.

ДВНЗ «Ужгородский национальный университет»

Utricularia intermedia Hayne обнаружена в водоемах Закарпатской низменности и у подножия Вулканического хребта на территории Закарпатья. Вид раньше не приводился в региональных флористических конспектах, поэтому является новым для региона исследований. Он редкий в Европе и занесен в «Красную книгу Украины» (2009) и в Красные списки многих европейских стран. Статья посвящена детальной геоботанической характеристике сообществ с его участием и проблемам их охраны на исследуемой территории.

Ключевые слова: *Utricularia intermedia*, Украинские Карпаты, Закарпатье, новый вид, водная растительность, сообщества.

Fel'baba-Klushyna L.M. Utricularia intermedia (Lentibulariaceae) — a new species for the flora of Transcarpathians. — Ukr. Bot. J. — 2015. — 72(3): 237—240. Uzhhorod National University

The *Utricularia intermedia* Hayne is discovered in water reservoirs at the foot of volcanic ridges of the Ukrainian Carpathians. The species was non-listed in floristic summaries among water species for this region earlier. The plant is very rare for Europe and was listed in the Red Data Book of Ukraine and among protected species of many countries. The article describes the ecotopes where this species occurs. Detailed geobotanical characteristics and means for protection of species on the investigated territory are suggested.

Key words: *Utricularia intermedia*, *Ukrainian Carpathians*, *Transcarpathians*, *new species*, *aquatic vegetation*, *communities*.

— НОВІ ВИДАННЯ —

Зиман С.М., Гамор Ф.Д., Булах О.В., Волощук М.І. Нарцис вузьколистий (*Narcissus angustifolius* Curt.) у природній флорі України / Інститут ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, Карпатський біосферний заповідник. — К.: Фітосоціоцентр, 2014. — 60 с.

У книзі узагальнено результати дослідження рідкісного виду — нарциса вузьколистого (*Narcissus angustifolius* Curt.) у флорі України. Переглянуто ареал, таксономію, еколого-фітоценотичні, морфологічні та популяційні особливості рослин, подано пропозиції щодо їхньої охорони.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів лісогосподарських і природничих спеціальностей, фахівців у галузі охорони природи.